

Ontwikkelingen in naamgeving en registratie van cultuurplanten

Ir. M.H.A. Hoffman

Een correcte en eenduidige naamgeving van onze boomkwekerijgewassen is van groot belang voor de groensector. Hierover is iedereen het wel eens. Het is immers een belangrijk middel voor de garantie van soortechtheid en is daarmee een wezenlijk onderdeel van de plantkwaliteit.

Maar de naamgeving van planten is bepaald niet statisch. Vanuit de wetenschap komen soms nieuwe inzichten in verwantschappen, die consequenties kunnen hebben voor de naamgeving van soorten. En vanuit de sector zijn er ontwikkelingen die aangepaste regelgeving voor naamgeving of rasregistratie noodzakelijk maken. Verder gebruikt het bedrijfsleven een naam niet alleen om de identiteit van een bepaalde plant aan te geven, maar ook als marketingtool. Dit botst soms met de doelen en principes van de wetenschap en de overheid. Er zijn soms verschillende belangen tussen de partijen, maar er is één gemeenschappelijk doel: optimale kwaliteit en betrouwbaarheid!

Ontwikkelingen hebben altijd een historische achtergrond. In de 50 jaar dat Dendroflora nu bestaat is in diverse publicaties al geschreven over naamgeving en registratie. In het eerste deel van dit artikel wordt een aantal items en ontwikkelingen uit deze artikelenreeks genoemd en in een historisch perspectief gezet. Opvallend is dat diverse problemen die in het verleden speelden, zoals het gebruik van merknamen en de verschillen tussen wettelijke en wetenschappelijke regelgeving van rasnamen, ook nu nog spelen.

In het tweede deel wordt ingegaan op de wettelijke registratie van plantenrassen. Vooral in de registratie van fruitrassen zijn er flinke veranderingen. Daarnaast dreigen op termijn soortgelijke ontwikkelingen in de registratie van siergewassen. Dergelijke wetgeving heeft grote invloed op de teelt en handel van tuinbouwgewassen.

In het derde deel wordt ingegaan op de ontwikkelingen in de naamgeving van cultuurplanten vanuit de wetenschap. Vorig jaar is een symposium geweest waarin veel zaken besproken zijn. Op basis hiervan wordt de regelgeving van de Cultuurplantencode (ICNCP) aangepast. Dit zijn bijvoorbeeld de ontwikkelingen van de nieuwe categorie de grex, richtlijnen voor series en zaadmengsels, richtlijnen voor cultivartypes, samenwerking met wettelijke autoriteiten en omgang met handelsnamen. Veel aanpassingen en toevoegingen in de Cultuurplantencode wor-

den gedaan als gevolg van ontwikkelingen in de groene sector.

Tenslotte komen in het vierde deel enkele werkwijzen en voorbeelden uit de praktijk aan de orde. Voorbeelden zijn de intensivering van veredeling, de diversiteit en wildgroei in gebruik van handelsnamen, het niet vermelden van de cultivarnaam, het merkenrechtelijk beschermen van de cultivarnaam en het gebruik van diverse symbolen om verschillende types van bescherming aan te geven.

Voor de duidelijkheid: In dit artikel wordt gesproken over rassen en cultivars. Inhoudelijk zijn beide begrippen identiek. Het is vaak afhankelijk van de sector welke begrip wordt gebruikt. In de landbouw-, groente- en fruitsector en ook door wetgevende instanties wordt vaak gesproken over rassen. In de sierteeltsector en ook door wetenschappelijke instanties wordt vaker het begrip cultivar gebruikt.

Historische ontwikkelingen vanuit Dendroflora

Zoals gezegd is er in Dendroflora vaker over naamgeving van planten geschreven. Onderstaande artikelen geven een mooie weergave van de historische ontwikkelingen en een tijdsbeeld van de nomenclatuur en de vraag-

stukken die relevant zijn vanaf de jaren '60:

- Benaming van cultuurplanten (B.K. Boom; Dendroflora 2, 1965)
- De nomenclatuurcode in 1969 herzien (F. Schneider; Dendroflora 7, 1970)
- Nomenclatuur en auteursnamen (D.O. Wijnands; Dendroflora 25, 1988)
- Naamgeving van planten, een overzicht en stand van zaken (M. Hoffman; Dendroflora 36, 1999)
- Van soort tot cultivar (P.C. de Jong, Dendroflora 38, 2001)
- Classificatie van planten – nieuwe inzichten en gevolgen voor de praktijk (M. Hoffman; Dendroflora 45, 2008)

Jaren '60 en '70

Uit Boom (1965) blijkt dat in die tijd geprobeerd is om bepaalde schrijfwijzen van soort aanduidingen te standaardiseren; bv. één schrijfwijze voor *sinensis* en *chinensis*. Voor de praktijk zou dit handig zijn geweest, maar het is niet gelukt. Dus het bleef *Astilbe chinensis* en *Wisteria sinensis*, zonder standaardisatie. Ook werd het in de tijd steeds gangbaarder om voor grote gewassen zoals *Rosa* en *Rhododendron* de soort aanduiding weg te laten in de cultivar-

56. *Rosa* 'Queen Elizabeth'; al in de jaren '60 werd de soort aanduiding niet meer in de naam gebruikt.

naam. Verder ontstonden de eerste Internationale registratie autoriteiten van cultivars; in 1965 waren er 10 officiële registratie autoriteiten, zogenaamde ICRA's (Internationale Cultivar Registratie Autoriteiten), die zorgen voor de officiële registratie van de cultivars in specifieke gewassen (o.a. voor *Rosa*, *Magnolia* en *Rhododendron*). Voor het eerst werd de sector geconfronteerd met handelsnamen en merknamen, maar daar werd verder door Boom geen aandacht aan geschonken.

Schneider (1970) vermeldt dat er een flinke ontwikkeling is van allerlei wettelijke regelingen rondom kwekersrecht en octrooi (patenten). Op grond daarvan is de Cultuurplantencode flink herzien, om zodoende zoveel mogelijk in de pas te lopen met de verschillende nationale wetgevingen en ook om zoveel mogelijk erkenning daarvan te krijgen. De belangrijkste aanpassingen waren:

- De Cultuurplantencode werd logischer en overzichtelijker en daarmee toegankelijker voor een breder publiek (incl. wettelijke autoriteiten).
- De definitie van de cultivar werd aangepast. Hierin werd weggelaten dat de plant van significant belang moest zijn voor de land- of tuinbouw; geen gebruikswaarde criteria dus.
- Wettelijke registratieautoriteiten ('statutory offices', bijvoorbeeld een kwekersrechtbureau) krijgen hoge erkenning. Indien een naam door zo'n autoriteit is erkend, wordt deze ook door de Cultuurplantencode geaccepteerd, ook als de naam indruist tegen bepaalde artikelen in de code.

Interessant is dat werd vastgehouden aan de cultivar als laagste systematische eenheid van de cultuurplanten die benaamd kan worden. Het idee voor benamingsregels voor lijnen en selecties (typen) e.d. werd afgewezen. Deze discussie speelt nu ook weer. O.a. bij zaadrassen en mutanten van fruitrassen (zie verderop kopje 'cultivartypes').

Verder werd het in de Cultuurplantencode niet toegestaan om twee verschillende namen te gebruiken voor één cultivar. O.a. bij rozenveredelaars werd steeds vaker een tweede naam gebruikt, die merkenrechtelijk werd beschermd. Ook deze discussie is anno 2014 nog steeds erg actueel in de wereld van cultuurplanten.

Jaren '80 en '90

Volgens Wijnands (1988) is er - ondanks het feit dat de botanische code om de 5 jaar wordt aangepast - best veel stabiliteit in de regelgeving van plantennamen. Een teken dat één en

57. *Kalopanax septemlobus* heette vroeger *Acer septemlobum*.

ander goed functioneert. Ten behoeve van de tuinbouw worden soms bekende plantennamen geconserveerd, terwijl ze eigenlijk anders zouden moeten heten. Een goed voorbeeld is de geconserveerde geslachtsnaam *Petunia*, die volgens nieuwe wetenschappelijke inzichten eigenlijk *Stymorine* zou moeten heten. Toch is het volgens Wijnands vaak wel goed om naamsveranderingen door te voeren, zelfs voor de praktijk. Illustratief voorbeeld dat hij geeft is de naam *Kalopanax septemlobus*, die door Thunberg eerst werd gepubliceerd als *Acer septemlobum*. Latere botanici vonden dat deze soort helemaal geen Esdoorn was en inmiddels twijfelt niemand er meer aan dat het een *Kalopanax* is, verwant aan *Hedera* en behorend tot de *Araliaceae*. Ook voor de praktijk zou het toch erg onhandig zijn als deze *Hedera*-verwant *Acer septemlobum* zou blijven heten.....

De hoofdstrekking van de publicatie van Wijnands is, dat auteursnamen achter de soortnaam soms zinvol zijn om verwarring te voorkomen.

In tegenstelling tot de taxonomie van de wilde planten, is de taxonomie van de cultuurplanten behoorlijk in beweging. Hiervan worden door Hoffman (1999) voorbeelden gegeven:

- Bij steeds meer gewassen worden cultivars geclassificeerd in (cultivar)groepen (i.p.v. soorten of soorthybriden).
- Handelsnamen (incl. merknamen) worden steeds vaker gebruikt, ondanks het feit dat ze indruisen tegen alle naamgevings- en classificatieregels en door de Cultuurplantencode grotendeels genegeerd worden.
- Het feit dat de naamgevingsregels van wettelijke autoriteiten als UPOV (=The International Union for the Protection of New Varieties of Plants) en CPVO (=Community Plant Variety Office) niet precies overeenkomen met die van de cultuurplantencode (ICNCP), wordt als steeds lastiger ervaren.
- Nieuwe mogelijkheden in de veredeling, zoals genetische manipulatie, vragen om aanpassingen in de Cultuurplantencode.

De DNA revolutie is aangebroken!

De jaren '80 en '90 staan wat betreft nomenclatuur ook erg in het teken van educatie bij de gebruikers. De publicaties van Wijnands (1988) en Hoffman (1999) zijn hiervan goede voorbeelden. In dit kader is er in de boomkwekerij ook veel 'zendingswerk' verricht door Harry van de Laar, die een vurig pleitbezorger was van het hanteren van de juiste naamgeving en het volgen van de juiste naamgevingsregels.

Vanaf 2000

In de afgelopen 15 jaar is de opkomst van DNA technieken het meest revolutionair in de plantentaxonomie. Oude familie-indelingen zoals die van Brummit en Cronquist worden vervangen door het APG-systeem, dat 100% is gebaseerd op DNA-analyses, zoals uitgelegd in het artikel van Hoffman (2008). Deze APG (Angiosperm Phylogeny Group) maakt bovendien gebruik van nog een zeer belangrijke ontwikkeling, namelijk de opkomst van internet. Via de 'Angiosperm Phylogeny Website' (www.mobot.org/MOBOT/research/APweb) is het systeem altijd up-to-date te raadplegen. Toepassing van DNA-technieken blijkt een snelle en steeds betrouwbaarder manier om genetische verwantschappen tussen soorten vast te stellen. Traditionele morfologische methoden bleken best aardig in de buurt te komen, maar er zijn ook veel nieuwe inzichten en op basis daarvan ook nieuwe naamgeving. In gebruiksproducten zoals de naamlijsten en *Dendrofora* wordt hier volgens Hoffman (2008) voorzichtig mee omgegaan. Alleen ruim geaccepteerde wijzigingen worden gevolgd en veranderingen worden ruim van te voren aangekondigd.

De genetica (DNA) geeft ook weer nieuwe

munitie voor het definiëren van het begrip soort, de basale indelingseenheid voor wilde planten. In De Jong (2001) wordt een aantal verschillende soortdefinities besproken, waaronder de genetische soort.

Wettelijke rassenregisters en rasbeschrijvingen

In het kader van toezicht en kwaliteitsverbetering bestaan er in de EU wettelijke rassenverkeerslijsten, die worden opgenomen in rassenregisters. Rassen moeten toegelaten zijn tot de rassenverkeerslijst om verhandeld te mogen worden. Voor Wijnstokken (*Vitis*), Landbouwen groentegewassen bestaat zo'n wettelijke rassenverkeerslijst al lang. Bij opstanden van bosbouwkundig teeltmateriaal geldt ook een verplichte registratie. Voor fruitgewassen geldt sinds dit jaar (2014) een nieuwe EU-fruitrichtlijn, inclusief een verplichte rassenverkeerslijst fruit en bijbehorende rasbeschrijvingen. Bij siergewassen wordt nog gesproken over mogelijke wetgeving. Uitgangspunt is dat wat nu kan ook straks moet kunnen. Over hoe streng de regels voor siergewassen moeten worden is nog veel discussie gaande. Niet langer lijkt een verplichte rassenregistratie aan de orde, maar een versoepelde vorm hiervan.

Europese wetgeving rondom rassenregistratie

Voor wijnstokken (*Vitis*), landbouw- en groentegewassen bestaat er in de Europese Unie een verplichte registratie van rassen. Naast deze verplichte registratie kan ook kwekersrecht worden aangevraagd. Op grond van de EU-regelgeving mag van landbouw- en groentegewassen uitsluitend teeltmateriaal van toegelaten rassen worden verhandeld. Tevens moeten zogenaamde instandhouders van de toegelaten rassen worden geregistreerd in het nationaal rassenregister. Een instandhouder is een persoon of bedrijf die/dat het betrokken ras soortecht in stand houdt. Zaad van niet kwekersrechtelijk beschermde rassen mag ook door derden in de handel gebracht worden. De registratie geeft geen bescherming.

Om een ras van een groente- of landbouwgewas binnen de Europese Unie (EU) te kunnen verhandelen, moet het toegelaten zijn tot de rassenverkeerslijst. Als een ras op de nationale rassenverkeerslijst staat van minstens één EU-lidstaat, mag het in de hele EU verhandeld worden. De nationale rassenverkeerslijst van Nederland is

opgenomen in het Nederlands Rassenregister. Toelating is een taak van de Raad voor plantenrassen, die ook het Nederlands Rassenregister beheert.

Rassen kunnen worden opgenomen op de nationale rassenverkeerslijst als ze voldoen aan de DUS-criteria, en een geaccepteerde naam hebben. DUS staat voor 'Distinct' (=onderscheidbaar), 'Uniform' (=uniform) en 'Stable' (=stabiel), dat betekent dat het ras zich onderscheidt van alle andere rassen, niet of nauwelijks sporten maakt of andere afwijkers vertoont en na vermeerdering weer soortecht terugkomt. Naktuinbouw voert in Nederland het onderzoek uit om vast te stellen of een ras aan de DUS-criteria voldoet. In principe zijn dit dezelfde normen als gelden bij het verlenen van kwekersrecht. Indien kwekersrecht gewenst is, moeten toelating tot de nationale rassenverkeerslijst en kwekersrecht beiden aangevraagd worden. In Nederland kan dat in één gecombineerd onderzoek worden uitgevoerd. Er worden maar één keer kosten gerekend.

Voor landbouwgewassen gelden niet alleen de DUS-criteria, zoals hierboven vermeld, maar het ras moet ook kwalitatieve meerwaarde hebben ten opzichte van bestaande rassen. Dit

58. Voor wijnstokken, groente- en landbouwrasen bestaat al langer een verplichte rasregistratie.

wordt bepaald door Cultuur- en Gebruikwaarde Onderzoek (CGO). Hiermee kunnen bijvoorbeeld ziektegevoelige rassen geweerd worden. Voor groenterassen is geen CGO verplicht.

Ook voor de verhandeling van teeltmateriaal van bosbouwgewassen voor bosbouwkundige doeleinden geldt dat het teeltmateriaal afkomstig moet zijn van toegelaten herkomsten (opstanden).

De toelating is overgelaten aan de Lidstaten van de EU. In Nederland gebeurt dat op grond van de 'Zaai- en plantgoedwet 2005' door de Raad voor plantenrassen. Het belangrijkste doel van deze wetgeving is om transparantie in het handelsverkeer te krijgen, kwaliteitscontrole mogelijk te maken en om de kwaliteit van het gekweekte en verhandelde materiaal te verbeteren.

Rassenregistratie bij fruitgewassen

Tot voor kort bestond er voor fruit geen verplichte rasregistratie. In principe waren alle fruitrassen vrij verhandelbaar binnen de EU, behalve de beperkingen die golden voor de kwekersrechtelijk beschermde rassen natuurlijk. Dit is echter recent veranderd.

Vanaf 1 oktober 2014 moeten alle (nieuw) in het verkeer te brengen fruitrassen, nationaal of in één van de EU-landen geregistreerd zijn. Dit is conform de nieuwe Richtlijn Fruitgewassen (2008/90) en de binnenkort te verschijnen uitvoerrichtlijn hiervan. Deze regel geldt voor nieuwe rassen die na 1 oktober 2012 in het verkeer zijn gebracht. Voor 'oude' rassen van voor die tijd gelden aangepaste regels. Om teeltmateriaal van oude rassen in de handel te brengen moet het ras algemeen bekend zijn. Dat kan volgens de nieuwe verkeersrichtlijn van fruitgewassen op drie manieren:

Het ras is geregistreerd (conform bovenstaande regels voor nieuwe rassen)

Het ras heeft kwekersrecht (of dat is aangevraagd)

Het ras heeft een officieel erkende beschrijving
In tegenstelling tot bij de landbouw- en groentegewassen hoeven oude rassen formeel niet verplicht in een register te staan, maar er moet dan wel een beschrijving zijn die door of namens de competente autoriteit van een lidstaat erkend wordt. Rassen die kwekersrecht hebben of gehad hebben dan wel zijn geregistreerd in officieel onderzoek kunnen gecertificeerd worden. Nieuwe fruitrassen kunnen dus alleen in het handelsverkeer worden gebracht als ze officieel geregistreerd zijn in één van de EU-lidstaten. Hiervoor is een positief (toelatings) DUS-onder-

59. Voor fruitrassen bestaat sinds kort een verplichte rasregistratie

zoek nodig, al dan niet met een aanvraag voor kwekersrecht. Aanmelding voor registratie in het Nederlandse fruitregister kan bij de Raad voor plantenrassen. Er zal dan een beoordeling van het ras worden uitgevoerd en een beschrijving gemaakt worden volgens CPVO-protocollen of UPOV-richtlijnen, zoals die ook worden gebruikt bij het kwekersrechtonderzoek. Als blijkt dat het ras aan de voorgeschreven eisen voldoet, dan wordt het opgenomen in het Rassenregister. Het onderzoek wordt overigens niet in Nederland uitgevoerd, maar is uitbesteed aan andere EU lidstaten (voornamelijk Duitsland). In principe vallen alle bekende (commerciële) fruitgewassen onder de richtlijn, inclusief Aardbei (*Fragaria*). Gewassen die er niet onder vallen zijn bijvoorbeeld Kiwi (*Actinidia*) en een aantal minder belangrijke fruitgewassen zoals Duindoorn (*Hippophae*), Mispel (*Mespilus*) en Moerbei (*Morus*). Voor Druif (*Vitis*) is er een aparte wijnstok regelgeving.

Rassenregistratie bij siergewassen

Bij siergewassen is tot nu toe geen verplichte rasregistratie, maar dit hangt al wel vele jaren in de lucht. Het is in de jaren '90 zelfs één van de redenen geweest om PlantScope op te zetten. Voor siergewassen is in EU-verband momenteel

wel regelgeving in de maak. Er is geen sprake van een nieuwe richtlijn siergewassen, maar er is in 2013 een nieuwe algemene verordening gemaakt voor het in de handel brengen van teeltmateriaal (Europese Commissie, 2013). Deze moet in feite alle bestaande en deels verouderde richtlijnen van de andere gewasgroepen vervangen. Deze zou dan ook gaan gelden voor siergewassen.

Het eerste concept van begin 2014 is door de Europese commissie afgekeurd en moet herzien worden. Er is vooral commentaar gekomen vanuit de sierteeltsector. Met de nieuwe verordening zouden namelijk ook voor de sierteeltsectoren zich moeten gaan houden een verplichte rassenverkeerslijsten en achterliggende rasbeschrijvingen zouden verplicht worden. Dit zou een zeer grote operatie zijn voor de zeer diverse sierteeltsector met een enorm aantal rassen. Voor de sector zou het leiden tot grote handelsbelemmeringen en kosten. Bovendien zou het ten koste gaan van de biodiversiteit omdat veel rassen zouden verdwijnen. Het is op dit moment onduidelijk hoe de regelgeving er precies uit gaat zien. Wellicht worden er voor de sierteeltproducten uitzonderingen gemaakt met

versoepelde regels (zie ook onderaan het volgende kopje).

Vooralsnog blijven producenten en handelaren van siergewassen zelf verantwoordelijk voor de identiteit en kwaliteit van het uitgangsmateriaal. Voor boomkwekerijgewassen vormen de Naamlijst van houtige gewassen en de Naamlijst van vaste planten in ieder geval een belangrijke basis voor naamsregistratie. Belangrijke bronnen voor rasbeschrijvingen zijn Dendroflora (nieuwigheden, keuringsrapporten), PlantScope (ook voor bloemisterijgewassen en bollen) en Naktuinbouw (voor kwekersrechtelijk beschermde rassen). Ook kwekerscatalogi bevatten soms goede en waardevolle rasbeschrijvingen, hoewel vaak summier. Daarnaast zijn er ook vele buitenlandse bronnen voor goede rasbeschrijvingen, maar het is wel erg versnipperd. Het is de uitdaging om één en ander beter gecentraliseerd en geregeld te krijgen. Kwekers kunnen zich alvast voorbereiden op de komende veranderingen. Wordt voor uw nieuwe ras kwekersrecht aangevraagd of wordt het gekeurd en beschreven, dan verandert er niets. Maar voor nieuwigheden die alleen in de catalogus van de winner terecht komen is het aan te raden om er een goede

60. Ook voor siergewassen zit er een vorm van rasregistratie aan te komen, waarschijnlijk veel minder streng dan bij voedselgewassen.

beschrijving van te geven, en om ervoor te zorgen dat deze geldig gepubliceerd wordt, bv door de catalogus te dateren. Dat verhoogt de kans dat het ras later erkenning krijgt.

Verhoging van de kwaliteit versus belemmering van de handel

De belangrijkste motivatie voor de verplichte rassenregistratie, zoals nu voor fruit en groentegewassen geldt, is kwaliteitsverhoging. Vooral het krijgen van een betere garantie van de identiteit (soortechtheid) en het voorkomen van rassen met dubbele rasnamen. Met deze kwaliteitsverhoging en garantie wordt de (internationale) concurrentiekracht van de sectoren verbeterd. Bij invoering van een dergelijk systeem bij siergewassen (via bovengenoemde verordening) zullen vooral de niet-kwekersrechtelijk beschermde rassen juridisch beter afgedekt worden. Zoals uit het kopje 'Merkenrechtelijke bescherming van cultivarnamen', verderop in de tekst blijkt is het nu immers ietwat vaag wat bij niet-kwekersrechtelijk beschermde rassen uit de sierteelt de juridische consequenties zijn van het merkenrechtelijk beschermen van rasnamen of het (bewust) verhandelen van bepaalde rassen onder een andere (verkeerde) naam. Dergelijke praktijken kunnen ernstige reputatieschade opleveren voor de (Nederlandse) sierteeltsector en het kwaliteitsimago van het sierteeltproduct. Er valt dus veel te zeggen voor het invoeren van een vorm van identiteitsvastlegging in de sierteelt. Aan een verplichte registratie kleven ook nadelen en is het opzetten van dure en arbeidsintensieve systemen noodzakelijk. Verder kost het een aanvrager geld om zijn ras geregistreerd te krijgen. Verder kan de verplichte rasregistratie ook ten koste gaan van de biodiversiteit, zoals hiervoor al genoemd. Er worden uiteindelijk immers ook rassen niet toegelaten of aangemeld waardoor het aantal verhandelde rassen afneemt.

En wegen de voordelen van een wettelijke ras-verkeerslijst op tegen de nadelen? Volgens de EU-lidstaten opzetting van groente, fruit- en landbouwgewassen wel en voor siergewassen voornamelijk niet. Verwacht wordt dat er op termijn een nieuwe verordening komt voor het in de handel brengen van teeltmateriaal. Specifiek voor siergewassen zou hierin versoepelde regelgeving kunnen komen waardoor er veel minder handelsbeperkingen komen dan voor de voedselgewassen (landbouw, groente en fruit). Een verplichte rassenregistratie voor siergewassen lijkt niet langer aan de orde. De discussie neigt naar het vastleggen van identiteit van rassen op

basis van leveranciersbeschrijvingen, al of niet geautoriseerd door de autoriteiten.

Ontwikkelingen taxonomie van cultuurplanten

In juli 2013 was er een symposium cultuurplantentaxonomie in Beijing (China), het zg. 'VI International Symposium on the Taxonomy of Cultivated Plants'. Naast het weergeven en bediscussiëren van belangrijke ontwikkelingen in de taxonomie van cultuurplanten volgde ook discussie over aanpassingen in de laatste versie Cultuurplantencode (ICNCP; zie Brickell, 2009), waarin (wetenschappelijke) regels en richtlijnen voor plantennamen staan.

Ook discussies in diverse (internationale) groepen over plantennaamgeving geven veel relevante informatie en actuele discussies. Voorbeelden zijn de ICNCP ('International Commission for the Nomenclature of Cultivated Plants') en werkgroepen van de ENA ('European Nursery Association') en de ISU ('Internationale Stauden Union') rondom de Naamlijsten van vaste planten en houtige gewassen. Deze ontwikkelingen geven een goed actueel tijdsbeeld van de ontwikkelingen in naamgeving van planten.

In grote lijnen

De grootste fundamentele veranderingen in de naamgeving van cultuurplanten (conform de Cultuurplantencode) van de afgelopen 10 jaren zijn de verbreding van de categorie cultivargroep (in 2004), betere richtlijnen voor handelaanduidingen als toegevoegde namen (in 2009) en invoering van een nieuwe categorie in de cultuurplanten, de grex (in 2009).

Voor het symposium in Beijing in 2013 zijn 70 voorstellen ingediend voor aanpassing van de Cultuurplantencode. Hiervan zijn er ongeveer 50 geheel of gedeeltelijk geaccepteerd. De meeste voorstellen betroffen kleine aanpassingen, zoals het toevoegen van een extra voorbeeld of het aanpassen van de bewoording van een artikel om het te verhelderen. Zo is met extra voorbeelden het omzetten (translitereren) van Japanse en Chinese cultivarnamen naar het Latijns alfabet verduidelijkt, is er meer harmonisatie van de gebruikte termen en komt er een uitbreiding en verbetering van de begrippenlijst achterin de code. Verder is nu duidelijk in de code opgenomen dat als er twee of meer cultivars op een onderstam worden geënt (bv. bij fruitbomen voor consumenten), deze geënte cultivars gewoon hun eigen cultivarnaam behouden. Het product, eventueel aan te

duiden met een eigen handelsaanduiding, heeft dan twee of meer cultivarnamen.

Maar er zijn ook enkele fundamentele zaken aan de orde geweest. Dit zijn bijvoorbeeld een betere regulering voor het bestaan van verschillen in typen van cultivars als gevolg van cultivardrift en het meer accepteren en beter reguleren van series en zaadmengsels zoals veel gebruikt in de praktijk. Verder zijn er belangrijke stappen gezet voor het harmoniseren van de regelgeving tussen die van de ICNCP en die van wettelijke autoriteiten zoals UPOV en CPVO. Maar de belangrijkste discussie betrof die van de uitbreiding van de categorie grex. In onderstaande paragrafen worden de belangrijkste items besproken.

De grex in opkomst?

Het begrip grex is in de boomkwekerij vrijwel niet bekend. Het is een term die al voor de jaren '70 werd gebruikt. In *Dendroflora* 11 en 12 –1975 (p. 47) schreef Herman Grootendorst over *Rhododendron repens* hybriden. Hij gebruikt de term grex voor de nakomelingen van bepaalde kruisingen van Hobbie. Maar het was toen geen erkende categorie en voor de boomkwekerijsector tot nu toe bijna niet relevant. Het begrip is vooral bekend bij orchideeën en die zijn voor de boomkwekerij nauwelijks van belang. De vaste plantensector kent bijvoorbeeld *Cypripedium* waar het fenomeen grex de laatste jaren wel meer toepassing krijgt. In de bloemisterijsector is de grex bekender, o.a. bij de orchideeën *Phalaenopsis* en *Cymbidium*.

In de Cultuurplantencode is de grex sinds 2009 een formele rang, naast de cultivar en de (cultivar)groep. Een grex is een groep planten ontstaan uit een specifieke kruising tussen twee soorten en/of andere grexen. Hiermee is de grex de cultuurvariant van de soorthybride. Het fundamentele verschil met de (cultivar)groep is dat de laatste zich onderscheidt op specifieke (morfologische) kenmerken en de grex puur op voorouderschap. Daarmee is een grex slecht morfologisch te beschrijven. Tot nu toe staat de cultuurplantencode het gebruik van de grex alleen toe bij orchideeën. Voor deze groep is dit erg handig omdat orchideeën vegetatief vaak slecht vermeerderen en het niet gemakkelijk is om (zaadvaste) cultivars te ontwikkelen. Een grexnaam bestaat uit de geslachtsnaam, een grexaanduiding en (aanbevolen) het woord grex; dus bv. *Cypripedium* Gisela grex.

Vanuit de internationale registratieautoriteit *Saxifraga* is het verzoek gekomen om ook daar formeel de grex te mogen toepassen. Ook in andere groepen, waaronder *Brugmansia* en

61. *Cypripedium* Gisela grex; de grex wordt tot nu toe alleen bij orchideeën toegestaan.

Nepenthes zou men dit graag willen, maar men heeft daar ook aanvullende eisen, die soms niet corresponderen met de toepassing bij orchideeën. De commissie voor de cultuurplantencode wil een breder gebruik wel toezeggen en ziet hiervoor ook zeker mogelijkheden, maar er moet wel zoveel mogelijk consensus zijn tussen de verschillende gewassen. Daarom zal het waarschijnlijk in de komende Cultuurplantencode (2014/15) nog niet geregeld zijn. Enkele problemen moeten nog worden bediscussieerd en opgelost:

- Gebruik alleen indien voorouders soorten en/of andere grexen zijn, of mag een voorouder ook een ondersoort, cultivar of zelfs (cultivar)groep zijn?
- Hoe ga je om met terugkruisingen? In de huidige definitie kun je bij terugkruisen van de grex met één van zijn voorouders weer een nieuwe grex formuleren. Dit vindt niet iedereen gewenst.
- En wat bij de reciproke kruising, waar dus de ouders hetzelfde zijn, maar de moeder- en vaderplant omgedraaid? In de huidige definitie levert dit verschillende grexen op.

Het ziet er overigens naar uit dat het gebruik van grexen grotendeels beperkt blijft tot amateurs en liefhebbersverenigingen. In de commerciële teelt worden vooral cultivars gebruikt. Zelfs voor vegetatief moeilijk te vermeerderen

62. *Lupine* 'Gallary Yellow' en 'Gallary Red' zijn cultivars uit het seriemengsel Gallary Mix.

gewassen zoals orchideeën worden oplossingen gevonden in de vorm van weefselkweek. Daarbij komt dat een grex nooit kwekersrechtelijk te beschermen is en een cultivar wel.

Series en zaadmengsels

In de tuinbouw zijn series marketingtools voor kwekers en handelaren om groepen van cultivars aan te duiden en aan te bieden. Soms worden ze onderscheiden op basis van morfologische kenmerken (bv. *Eustoma* Tiramisu Serie, die een groep van compact groeiende cultivars beslaat), soms op basis van een gedeelde voorouderlijn, maar vaak is het niet meer dan een aanduiding van de herkomst/veredelaar om zijn productenreeks beter herkenbaar te maken (bv. *Calluna vulgaris* Garden Girls Serie en *Aquilegia* Songbird Serie).

In principe worden series niet erkend in de cultuurplantencode. Maar omdat ze in praktijk veel worden gebruikt, is meer standaardisatie gewenst en komen er in de nieuwe Cultuurplantencode enkele richtlijnen voor gebruik in plantnamen. Deze liggen in de lijn van het gebruik van handelaandauidingen en merknamen. Verder komt er een aanbeveling dat in die gevallen waar een serie duidelijk is gebaseerd op morfologische kenmerken, de serie kan worden

beschouwd als een cultivargroep; alleen indien gewenst en mits dit geen verwarring geeft. In zo'n geval krijgt de serie dus een duidelijke en zinvolle taxonomische status.

Zaadmengsels zijn mengsels van individuele zaailingen met bepaalde eigenschappen. De individuele zaailingen zijn vaak onbenaamde klonen, maar kunnen ook cultivars zijn. Het verschil in morfologische en/of genetische overeenkomst verschilt enorm tussen het ene en het andere mengsel. Bovendien kunnen de individuele componenten per retailer/pakket en per jaar verschillen. Voorbeelden van zaadmengsels zijn *Alcea rosea* Powderpuffs Mixture en *Lupinus* Gallary Mix. Bij deze laatste bestaat het mengsel uit een serie individuele cultivars (bv. 'Gallary Pink', 'Gallary Red' en 'Gallary White'). In zo'n geval is sprake van een zg. seriemengsel (in het Engels: *Series mixture*).

Bij zowel de serie als het zaadmengsel komt de aanbeveling in de code om de aanduidingen met hoofdletters aan het begin van elk woord weer te geven en niet in een afwijkend lettertype zoals cursief, kapitaal of klein kapitaal en ook niet met dubbele of enkele aanhalingstekens. In de naamlijsten is dit vanaf 2005 eigenlijk al geïmplementeerd, als een soort voorlopige en pragmatische aanbeveling voor de praktijk.

63. *Echinacea purpurea* 'Magnus' wordt ook wel gezaaid; hierdoor kunnen bij verschillende zaadbedrijven verschillende typen ontstaan.

Cultivartypes

In principe is een cultivar uniform en stabiel. Vooral bij klonaal vermeerderde gewassen is dit relatief gemakkelijk te handhaven. Maar bij zaadrassen is vooral de stabiliteit lastig stand te houden gedurende vele jaren. Het komt (onbewust) voor dat een cultivar die jaar op jaar gezaaid wordt geleidelijk in meer of mindere mate gaat afwijken van de oorspronkelijke cultivar. Als de instandhouding van de cultivar door meerdere zaadbedrijven geschiedt, kunnen verschillende varianten ontstaan van dezelfde cultivar. Dit verschijnsel heet cultivardrift. In praktijk is dit een bekend fenomeen, maar in de cultuurplantencode is dit nooit erkend en verwoord. Dit betekent dus dat je als klant soms niet precies weet welk type van een bepaalde cultivar je krijgt. Dit kan worden ondervangen door aan de cultivaraanduiding een specifiek typeaanduiding toe te voegen als dit relevant is. In praktijk is dit meestal de naam van de instandhouder (*Echinacea purpurea* 'Magnus' (Jelitto)) of de naam van het land waar de cultivar in stand wordt gehouden (bv. *Agapanthus* 'Josephine' (Holland)). In de Cultuurplantencode komen nu richtlijnen en voorbeelden te staan voor harmonisering in weergave van de cultivar met type-aanduiding.

Bij fruitgewassen komt een soortgelijk fenomeen voor, maar dan als gevolg van kleine mutaties, vaak bij grote bekende rassen. Voorbeelden zijn *Malus domestica* 'Elstar' (Michelsen) en *Malus domestica* 'Elstar' (Armhold). Als het verschil met het oorspronkelijke ras duidelijk genoeg is kan de mutant daarbij als een nieuw ras worden beschouwd, bv. *Malus domestica* 'Elstar Boerekamp'. Dit rassenonderzoek vindt vaak plaats bij wettelijke onderzoeksbureaus voor DUS-onderzoek zoals Naktuinbouw (NL) en Bundessortenamt (D).

Overigens is het fenomeen en de gesuggereerde type-vermelding al vanaf 2005 in de naamlijsten geïmplementeerd als een soort voorlopige en pragmatische aanbeveling voor de praktijk.

Samenwerking met en tussen wettelijke autoriteiten

Door Schneider (1970) werd al aangegeven dat eind jaren '60 al flinke vorderingen waren in de samenwerking tussen wetenschap (ICNCP) en wettelijke autoriteiten (bv. UPOV en CPVO, het Europees kwekersrechtbureau). De afgelopen jaren is er echter vanuit de praktijk regelmatig aangegeven dat regelgeving op het gebied van naamgeving onvoldoende correspondeert; vooral die tussen de ICNCP en die van UPOV

en CPVO. Daarnaast was er weinig samenwerking en communicatie tussen kwekersrechtbureaus en merkenrechtbureaus. Hierdoor werden bijvoorbeeld oude rasnamen zonder problemen als merknaam geaccepteerd (bv. *Vitis* 'Boskoop Glory'), wat soms leidde tot vervelende juridische procedures.

Gedurende het symposium in Beijing en de vergaderingen daarna is gebleken, dat er flinke vooruitgang is geboekt en er zijn afspraken gemaakt om de samenwerking en communicatie te verbeteren. Vertegenwoordigers van CPVO en UPOV waren aanwezig en konden meediscussiëren over naamgevingszaken. Bovendien hebben CPVO, UPOV en de ICNCP de intentie uitgesproken om zoveel mogelijk harmonisering te brengen in de verschillende regelgevingen over naamgeving en om structureler te gaan samenwerken. Voor dit laatste wordt een werkgroep opgericht.

Bovendien werd duidelijk dat er recente afspraken zijn gemaakt tussen CPVO en OHIM, het Europese communautaire merkenrechtbureau. Gegevens uit hun databases worden structureel uitgewisseld en geraadpleegd. Zo zijn veel merknamen (uit klasse 31) die geregistreerd staan bij het OHIM nu opgenomen in de "variety finder" van het CPVO (zie volgende alinea). Zowel UPOV als CPVO hebben veel energie gestoken in het openbaar en transparant maken van hun gegevens. Door UPOV is de database PLUTO ontwikkeld, waaruit online (www.upov.int/pluto) gegevens van kwekersrechtelijk beschermde rassen en nationale rassenregisters openbaar gemaakt zijn. CPVO heeft nu naast de online database met gegevens van alle kwekersrechtelijk beschermde rassen (incl. aanvragen en terugtrekkingen), ook de zg. 'variety finder' ontwikkeld. Hierin staat een verzameling van veel bestaande plantennamen (oa. de naamlijsten en merknamen van OHIM). Hiermee is het een gemakkelijke tool voor kwekers en veredelaars om te checken of een bepaalde rasnaam al bestaat (www.cpvo.europa.eu/main/en/home/databases/cpvo-variety-finder).

Veel gebruikte maar niet erkende categorieën van cultuurplanten

De cultuurplantencode erkent drie officiële categorieën van cultuurplanten: De cultivar (de basale eenheid), de (cultivar)groep en grex (zoals eerder besproken). Daarnaast geeft de code regels en erkenning van geslachtsnamen van entchimeren, welke niet tot het doelgebied van de botanische code behoren (bv. +*Laburno-cytisus*).

64. *Quercus robur* Udenhout-01; zaad van een geselecteerde (autochtone) herkomst

In praktijk worden er echter ook andere aanduidingen gebruikt. De bekendste is de handelsnaam of merknaam. In de cultuurplantencode is hier lang mee geworsteld, maar uiteindelijk is in 2004 een set richtlijnen gegeven. Handelsnamen zijn lastig in de taxonomie omdat ze principieel niet dienen om de identiteit van een plant aan te geven, maar het zijn marketingtools om de verkoop te stimuleren. In het volgende deel over ontwikkelingen en werkwijzen in de praktijk komt dit uitgebreid terug.

Ook voor series en zaadmengsels en voor cultivartypen, die in praktijk ook veel worden gebruikt, worden in de komende cultuurplantencode richtlijnen gegeven (zie onder de kopjes 'cultivartypes' en 'series en zaadmengsels').

Een categorie uit de bosbouw die in praktijk ook veel wordt gebruikt, maar niet wordt erkend in de Cultuurplantencode, is de herkomst. Herkomsten (of opstanden) zijn individuen of populaties van een bepaalde soort in een bepaald gebied met specifieke positieve eigenschappen (bv. houtkwaliteit, groeivorm of autochtone herkomst). Vooral aanduidingen voor autochtone herkomsten worden veel gebruikt (met name in NL en D). In de rassenlijst Bomen staan bijvoorbeeld veel herkomsten/opstanden vermeld. Een herkomst is vergelijkbaar met een cultivar, maar is vaak niet uniform genoeg. Voorbeelden

van herkomsten zijn *Acer campestre* Uppsala, *Betula pendula* Julitta, *Fagus sylvatica* Park 't Loo-01 en *Quercus robur* Udenhout-01. Als de herkomst wel voldoende uniform en onderscheidbaar is dan mag de herkomst als cultivar worden beschouwd, en als zodanig vermeld worden (tussen hoog geplaatste komma's).

Ontwikkelingen en werkwijzen in de praktijk

De groene sector is een dynamische sector. Nieuwe rassen en innovatie zijn van vitaal belang voor de overleving van individuele bedrijven en voor het imago van het Nederlandse groenproduct. Nieuwe ontwikkelingen zijn aan de orde van de dag. Uit voorgaande is al gebleken, dat dit onder andere heeft geleid tot nieuwe regelgeving rondom bijvoorbeeld series, zaadmengsels, cultivartypes, grexen en handelsnamen.

In onderstaande paragraaf worden meer actuele praktijkvoorbeelden gegeven, die aanleiding zijn tot discussie over naamgeving of rasregistratie. Dit zijn bijvoorbeeld de intensivering van veredeling, de diversiteit en wildgroei in gebruik van handelsnamen, het niet vermelden van de cultivarnaam, het merkenrechtelijk beschermen van de cultivarnaam en het gebruik van diverse symbolen om verschillende types van bescherming aan te geven.

Intensivering van de veredeling

Al in de jaren '60 werd, zoals door Boom (1965) aangegeven, voor grote gewassen zoals *Rosa* en *Rhododendron* steeds vaker de soort aanduiding weggelaten. Reden hiervoor was dat de kruisingen steeds gecompliceerder werden, waardoor destijds moderne cultivars vaak 'bloed' bevatten van twee of meer botanische soorten. Nieuwe cultivars werden niet meer onderbracht in bestaande soorten zoals *Rosa chinensis* of *Rosa centifolia*, maar vielen direct onder het geslacht (bv. *Rosa* 'Queen Elizabeth').

Vanaf de jaren '70 is de veredeling van boomkwekerijgewassen verder geïntensiveerd en werd in steeds meer gewassen deze werkwijze overgenomen, bv. in *Hemerocallis*, *Hosta*, *Astilbe* en *Fuchsia*. Maar het worden er steeds meer; recente voorbeelden zijn *Philadelphus*, *Weigela*, *Caryopteris*, *Geranium*, *Symphoricarpos* en *Echinacea*. Vooral deze laatst genoemde gewassen zitten nog in een overgangsfase, waardoor er vaak discussie is over de juiste naam/classificatie: *Weigela florida* 'Minuet' of *Weigela* 'Minuet' en *Echinacea purpurea* 'Hot Summer'

65. In *Echinacea* is de laatste jaren intensief veredeld; veel cultivars zijn geen zuivere *E. purpurea* meer.

of *Echinacea* 'Hot Summer'? Vaak willen kwekers of handelaren toch graag een nadere classificatie, omdat het zinvolle informatie geeft over het uiterlijk van de cultivar. *Hydrangea macrophylla* 'Ankong' zegt immers meer over de plant dan *Hydrangea* 'Ankong'. Bij de eerste naam is duidelijk dat het om een Boerenhortensia gaat en bij de tweede zou het ook een Pluimhortensia of een Klimhortensia kunnen zijn. Een praktische oplossing hiervoor is, om classificatie in (cultivar)groepen aan te brengen. Dit gebeurt in steeds meer gewassen en dit zal in de toekomst alleen nog maar verder toenemen. In *Dendroflora* zijn recente voorbeelden gegeven van *Weigela* (*Dendroflora* 44), *Taxus* (*Dendroflora* 40) en *Symphoricarpos* (*Dendroflora* 49).

Divers gebruik van handelsnamen

Gebruik van handelsnamen in de boomkwekerijsector heeft een enorme vlucht genomen. Het is net voor de jaren '70 begonnen in de rozensector, waarbij rozencultivars naast hun rasnaam een extra handelaanduiding kregen, die vaak merkenrechtelijk werd beschermd. Hiermee is de handelaanduiding dus begonnen als een toevoeging aan de rasnaam voor zakelijk gebruik (bv. *Rosa* 'Korbin' (SCHNEEWITTCHEN)). Voor verkoopdoeleinden wordt vaak eerst de handelaanduiding gebruikt en daarachter,

66. *Rosa* 'Korbin' kent in diverse landen/regio's aangepaste handelsnamen: SCHNEEWITTCHEN (Duitsland), ICEBERG (UK), FEE DES NEIGES (Frankrijk) en BIANCANEVE (Italië).

vaak onopvallend de cultivaraanduiding: *Rosa* SCHNEEWITTCHEN ('Korbin'). Niet zelden werd er wordt nog steeds de cultivaraanduiding achterwege gelaten, maar dit leidt tot principiële onduidelijkheid over de identiteit van de cultivar. Zoals door Hoffman (1999) is uitgelegd, is de cultivaraanduiding noodzakelijk om de identiteit te garanderen. Handelsaanduidingen kunnen te pas en te onpas gegeven worden en steeds vaker heeft een cultivar twee of meer handelsaanduidingen. Ook wordt wel één handelsaanduiding gegeven aan twee of meerdere cultivars, of wordt onder dezelfde handelsnaam na enkele jaren een ander ras geleverd. Verder komt het nogal eens voor, dat een cultivaraanduiding niet vermeld wordt of zelfs merkenrechtelijk wordt beschermd. Over deze dubieuze praktijken komt twee en drie kopjes verderop nadere uitleg.

Zoals gezegd kunnen meerdere handelsnamen gegeven worden aan dezelfde cultivar. Vaak is dit om de optimale naam voor marketing te kiezen voor een bepaald segment of een bepaald land. De bekende roos *Rosa* 'Korbin', kent in diverse landen/regio's aangepaste handelsnamen: SCHNEEWITTCHEN (Duitsland), ICEBERG (UK), FEE DES NEIGES (Frankrijk) en BIANCANEVE (Italië). Maar het kan ook zijn om verschillende verschijnings-

vormen aan te duiden. Een goed voorbeeld is het hortensiaras *Hydrangea macrophylla* 'Rambo', waarbij de rose verschijningsvorm met RAMBO ROSE wordt aangeduid, de geblauwde vorm met RAMBO BLAUW en de verschijningsvorm als snijtak met MAGICAL TOPAZ. Dit zijn zinvolle toepassingen van de handelsaanduidingen. En zolang het maar duidelijk wordt aangegeven dat het in alle gevallen om dezelfde cultivar 'Rambo' gaat, hoeft het niet verwarrend te zijn.

Een andere toepassing is om bekende handelsnamen over te nemen naar andere, vaak verbeterde, cultivars. Een voorbeeld hiervan is de handelsaanduiding ILLUMINATION, welke in eerste instantie werd gegeven aan de cultivar *Vinca minor* 'Cahill', maar ook aan de verbeterde versie hiervan: *Vinca minor* 'Cahillil'. Het zijn dus verschillende cultivars met dezelfde handelsaanduiding: *Vinca minor* 'Cahill' (ILLUMINATION) en *Vinca minor* 'Cahillil' (ILLUMINATION). Legitiem?: ja. Verwarrend?: een beetje. Zinvol?: voor de winner wel.

Handelsnamen voor series

Voor de laatste jaren is het populair geworden om een bepaalde serie van cultivars aan te geven met een handelsnaam, al dan niet beschermd als merknaam. Een goed voorbeeld is de ENDLESS SUMMER-Serie waarmee een aantal doorbloeiende *Hydrangea* cultivars wordt aangeduid, zoals *H. macrophylla* 'Bailmer' en *H. macrophylla* 'Piihm-I' (TWIST-N-SHOUT). In de handel gebruikt men vaak de serienaam Endless Summer als een toegevoegde handelsnaam. Voor een correcte eenduidige registratie en weergave van de naam is dit lastig. Bij de eerste genoemde valt het nog wel mee: *H. macrophylla* 'Bailmer' (ENDLESS SUMMER), maar bij de tweede is er ook al een andere handelsaanduiding. De weergave is dan *H. macrophylla* 'Piihm-I' (ENDLESS SUMMER TWIST-N-SHOUT) of eventueel *H. macrophylla* 'Piihm-I' (TWIST-N-SHOUT; ENDLESS SUMMER) of *H. macrophylla* 'Piihm-I' (TWIST-N-SHOUT) ENDLESS SUMMER Series. In de handel is er geen eenduidigheid en is de voorkeur afhankelijk van de kweker/handelaar. Voor registratie, bv. in de naamlijsten of PlantScope, is het erg zoeken naar een standaardweergave, maar de trend is om de handels-serieaanduiding voor de 'gewone' handelsaanduiding te zetten waardoor er één geheel ontstaat: *H. macrophylla* 'Piihm-I' (ENDLESS SUMMER TWIST-N-SHOUT). Hiermee wordt de naamgeving er voor gebruikers bepaald niet gemakkelijker op en dreigt wel een beetje uit hand te lopen. Wat te denken van: *Buddleja* 'Podaras 8' (FLUTTERBY PETITE BLUE

67. Binnen het geslacht *Gerbera* is een serie tuinplanten ontwikkeld die verkocht worden onder het merk GARVINEA.

HEAVEN; FREE PETITE BLUE HEAVEN) en *Hydrangea macrophylla* 'MAK20' (FLAIRS & FLAVOURS BLUEBERRY CHEESECAKE; FLAIRS & FLAVOURS COTTON CANDY)?.

Het gebruik van handelsnamen voor series kan in praktijk zelfs nog verder gaan. Soms wordt een handelsnaam gebruikt als een substituuat voor de geslachtsnaam. De geslachtsnaam (gewasnaam) wordt dan helemaal niet vermeld. Voorbeelden zijn GARVINEA als serienaam voor een reeks tuingerbera's en SURFINIA voor een reeks rijkbloeiende petunia's. De geslachtsnamen, respectievelijk *Gerbera* en *Petunia*, worden bij de verkoop vaak niet genoemd maar zijn vervangen door (merkenrechtelijke beschermde) handelsnamen. Cultivars worden bijvoorbeeld aangeboden als GARVINEA 'Sunny' en SURFINIA BURGUNDY ('Keiburtel'). Voor officiële registratie geldt dan *Gerbera* 'Sunny' (GARVINEA SUNNY) en *Petunia* 'Keiburtel' (SURFINIA BURGUNDY).

Wildgroei van handelsnamen

Doordat er nauwelijks regulatie is, is het gevaar voor wildgroei van handelsnamen groot. Een ras (of een serie of een geslacht) kan in principe een onbeperkt aantal handelsaanduidingen krijgen toebedeeld. In feite kan elke kweker of handelaar zijn eigen, al dan niet merkenrechtelijke

lijke beschermde, handelsnamen bedenken en toekennen aan een cultivar. Alleen bestaand kwekersrecht of merkenrecht kan belemmerend zijn. Maar voor de rest is er onbeperkte vrijheid. Voor registrerende instanties is het soms lastig om te bepalen welke handelsnamen nu wel of niet opgenomen moeten worden. Dit was één van de redenen waarom er op verzoek van PPO, Floricode en KAVB ('Koninklijke Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur') richtlijnen zijn opgenomen in de Cultuurplantencode. Om wildgroei te voorkomen is het uitgangspunt van diverse naamregisters (bv Naamlijsten en PlantScope) dat alleen handelsaanduidingen van de winner van de cultivar worden geregistreerd. Handelsnamen die buiten de winner om worden gebruikt worden alleen in uitzonderlijke gevallen opgenomen, bv. als ze in de sector heel veel worden gebruikt.

Niet vermelden van de cultivaraanduiding

In principe heeft elke cultivar een cultivarnaam, die bestaat uit de geslachtsnaam (al dan niet met soortaanduiding) en een cultivaraanduiding. De cultivaraanduiding is meestal een goed klinkende fantasienaam, maar kan ook een codenaam zijn. Fundamenteel belangrijk is dat de cultivarnaam, inclusief de cultivaraanduiding, vrij te gebruiken moet zijn door iedereen. Hiermee kan altijd door iedereen over een cultivar worden gecommuniceerd en kan de specifieke identiteit van die cultivar worden aangegeven (zie ook Hoffman, 1999 en Hoffman, 2010). Verder heeft een kweker of handelaar de vrijheid om in combinatie met de cultivarnaam nog één of meerder handelsaanduidingen of merknamen toe te voegen.

Een veel voorkomende praktijk is dat in de handel alleen de handelsaanduiding of merknaam wordt vermeld en dat de cultivaraanduiding wordt weggelaten. Met het weggelaten van het unieke identificerende deel van de naam mis je dus ook de garantie voor de juiste identiteit. Een zelfde handelsnaam kan immers ook voor andere cultivars gelden. Een ander groot nadeel, specifiek voor kwekersrechtelijk beschermde cultivars, is dat de status van de kwekersrechtelijke bescherming niet gecontroleerd kan worden. Bij kwekersrechtelijke autoriteiten staat een cultivar immers ingeschreven met zijn cultivaraanduiding (variety denomination) en nooit met eventuele handelsaanduidingen. Door het niet vermelden van de cultivaraanduiding, loopt de eigenaar van het kwekersrecht gevaar geen rechten te kunnen claimen bij misbruik door derden omdat ze de status van het kwekersrecht

niet konden controleren. De handelsnaam staat immers niet vermeld bij het kwekersrechtbureau waardoor het lijkt alsof de plant niet kwekersrechtelijk beschermd is. Daarom door kwekersrechtelijke autoriteiten altijd gevraagd om de cultivaraanduiding ook duidelijk te vermelden. Door de Zaaizaad- en Plantgoedwet 2005 (ZPW) wordt vermelding van de rasnaam bij de handel van teeltmateriaal verplicht gesteld.

Het niet vermelden van de cultivaraanduiding werkt list en bedrog in de hand en zorgt voor veel onduidelijkheid. Dat kan nooit de bedoeling zijn van een serieuze en betrouwbare sector die kwaliteitsproducten levert. Gelukkig zijn er steeds meer individuele bedrijven die hun cultivars correct benamen en zich hiermee profileren als betrouwbaar kwaliteitsbedrijf. Handelsaanduidingen voor cultivars kunnen voor marketingdoeleinden worden gegeven, maar altijd in combinatie met de cultivaraanduiding, al is het maar in een klein of onopvallend lettertype. Dit is overigens niets nieuws voor de consument. Op een pak vissticks staat immers ook prominent de merknaam en het logo van de fabrikant, maar klein op de achterkant moet wel te vinden zijn van welke vissoort ze gemaakt zijn.

Merkenrechtelijk beschermen van de cultivaraanduiding

Een belangrijke motivatie voor het gebruik van handelsaanduidingen is dat deze merkenrechtelijk beschermd kunnen worden. Een legitieme motivatie. Maar nu komt het in de praktijk ook regelmatig voor dat cultivaraanduidingen zelf worden gedeponeerd als merknaam en daarmee merkenrechtelijk worden beschermd. Dit druist echter in tegen het fundamentele principe dat een cultivaraanduiding vrij te gebruiken moet zijn, zoals onder het vorige kopje uitgelegd. Een cultivaraanduiding kan dus in principe niet merkenrechtelijk beschermd worden. Dit is alleen anders als het betreffende recht van het merk ouder is dan de naam van de cultivar (zie volgend kopje). Verder is een belangrijk principe dat het merkenrecht niet toelaat dat een merk maar voor één artikel (cultivar) gebruikt wordt. Door dit generieke gebruik verliest het merk zijn recht. Een merk mag dus niet generiek zijn.

Tot voor kort is door merkenbureaus als het BENELUX merkenbureau of het OHIM nauwelijks gecontroleerd of een aangemelde merknaam wellicht al in de cultivarnaam werd gebruikt. Hierdoor hebben diverse kwekers zelfs bewust cultivaraanduidingen aangemeld voor merkenrechtelijke bescherming, om op deze manier een zekere bescherming te krijgen/claimen zonder

daarbij het dure kwekersrecht te hoeven betalen. Een andere reden is dat merkenrecht ook in gebieden waar geen kwekersrecht mogelijk is een zekere vorm van bescherming geeft. Vooral bij gewassen/cultivars met een klein marktpotentieel zou dit aantrekkelijk kunnen zijn. Maar is dit wel zo?

Ten eerste is de merkenrechtelijke bescherming beperkt omdat het merkenrecht niet de cultivar beschermt maar het merk. Gevolg is dat een concurrent hetzelfde ras kan verhandelen, alleen niet onder het beschermde merk.

Maar veel belangrijker nog, in de meeste gevallen is de merkenrechtelijke bescherming niet geldig, zowel uit wetenschappelijk oogpunt als voor de wet. De wetenschap is er via de Cultuurplantencode helder over: Cultivarnamen moeten vrij te gebruiken zijn en kunnen niet merkenrechtelijk worden beschermd. Ook wettelijke kwekersrechtorganisaties zoals UPOV en het CPVO, zijn er helder over: Vrij gebruik van de cultivaraanduiding is een basisrecht en indien toch een merkenrechtelijke bescherming van een bestaande cultivaraanduiding wordt verkregen, kan de merkenrechtelijke bescherming van de (cultivar)naam nietig verklaard worden. Voor kwekersrechtelijk beschermde rassen lijkt er dus geen enkele twijfel. Behalve als er, zoals eerder genoemd, sprake is van een al eerder verleend merkenrecht.

Maar hoe zit het dan wettelijk gezien met de niet kwekersrechtelijk beschermde rassen? Hierbij geldt dat naast kwekersrechtelijke bescherming ook 'officiële' registratie geldt als criterium. Maar wanneer is een registratie voor een cultivar officieel? Dit geldt in ieder geval voor registratie bij kwekersrechtbureaus en rassenregisters. Maar ook opname in een veel gebruikt algemeen handelsregister is geldig: Volgens de Richtsnoeren behorende bij Verordening EU nr. 2100/94: wanneer een ras(naam) is opgenomen in een commercieel register dan wordt de betreffende rasnaam geacht generiek te zijn en kan deze derhalve niet merkenrechtelijk beschermd worden. Concreet betekent dit dat opname in rassenregisters zoals PlantScope, de internationale naamlijsten voor houtige gewassen en vaste planten (www.internationalplantnames.com) en het KAVB-register voldoende 'officieel' zijn en daarmee zijn de cultivarnamen die hierin staan voldoende beschermd tegen oneigenlijke merkenrechtelijke claims. Namen die staan ingeschreven bij kwekersrechtbureaus, rassenregisters en bekende commerciële registers zijn generieke aanduidingen. Reden om geen merkenrecht toe te kennen of indien het merkenrecht toch verleend is, nie-

tig te verklaren. Alleen rasnamen die nergens officieel geregistreerd staan lopen in dit geval waarschijnlijk geen schijn van kans in juridische procedures.

Een bestaand merk gebruiken als cultivaraanduiding

Zoals uit voorgaande blijkt is het merkenrechtelijk beschermingen van een cultivaraanduiding discutabel, vooral als de cultivarnaam al ergens (officieel) geregistreerd is. Maar wat als een bestaande geregistreerde merknaam gebruikt wordt als cultivaraanduiding? In zo'n geval wordt tegenwoordig de naam door kwekersrechtbureaus niet meer geaccepteerd. Tot voor enkele jaren geleden werd dit echter niet of minder gecontroleerd. Tegenwoordig dus beter, maar wel alleen voor de eigen regio; CPVO controleert alleen of een naam niet voorkomt bij het Benelux merkenbureau of het OHIM en niet buiten de EU. Er zijn dus cultivars die onder een bepaalde rasnaam staan ingeschreven bij een kwekersrechtbureau waarvan de rasnaam een ouder merk is. In zo'n geval kan de merkrecht houder aanspraak maken op zijn merkrecht en de kwekersrecht houder beperken in het gebruik van zijn rasnaam. Deze situatie kan voor de kwekersrecht houder in samenspraak met het kwekersrechtbureau aanleiding zijn om de rasnaam te veranderen. Dit komt gelukkig niet vaak voor.

Voor niet kwekersrechtelijk beschermde rassen en gewassen zonder verplichte registratie is er niet of nauwelijks controle. Dit speelt dus vooral bij siergewassen omdat voor siergewassen – in tegenstelling tot landbouw en groentegewassen – geen verplichte registratie in het rassenregister is voorgeschreven. Registers als PlantScope, de Naamlijsten, The Plantfinder en diverse ICRA's nemen veel cultivarnamen op van niet kwekersrechtelijk beschermde rassen en dit kunnen soms bestaande merken zijn. Hierop wordt niet gecontroleerd. Er staan dus zeker veel oude merknamen als cultivaraanduiding in diverse registers. De vraag is of hiermee de merkenrechtelijke bescherming kan worden geclaimd. Volgens van der Kooij (2013) is dit nog maar de vraag. Ook in zo'n geval wordt, door de merknaam aan een specifiek ras te hangen, een merknaam generiek, waarmee het merk voor gelijke of gelijksoortige waren of soms voor de hele klasse (31) komt te vervallen.

In dit geval speelt volgens van der Kooij (2013) ook een rol hoe breed een merk is aangevraagd. Een merk dat voor de hele klasse (31) is aangevraagd staat zwakker dan een merk dat bij het merkenbureau specifiek geregistreerd staat voor

68. Het gebruiken van beschermde merken als cultivaraanduiding is een dubieuze praktijk.

een bepaalde plantengroep of gewas.

Ook in praktijk wordt deze werkwijze soms bewust gehanteerd om het duurdere kwekersrecht te omzeilen. Kwekers/veredelaars laten een naam merkenrechtelijk beschermen en gebruiken deze beschermde naam vervolgens als cultivaraanduiding voor een door hen ontwikkelde cultivar. Zonder de cultivar kwekersrechtelijk te beschermen hebben ze hiermee een zekere (veel goedkopere) bescherming. Het is de vraag of deze werkwijze juridisch door de beugel kan, met name vanwege het genoemde generieke motief. Het wordt extra gecompliceerd doordat elk land en elke rechter de wettelijke regels anders kan interpreteren. Nog een complicatie is dat de rassen en namen de hele wereld over gaan en dat er grote verschillen zijn tussen EU-regelgeving en regelgeving in bv. de Verenigde Staten. Vooral voor de toepassing van bestaande (oude) merken als cultivaraanduiding is er nog grote juridische onduidelijkheid en zal een conflict al gauw bij een rechter uitgevochten moeten worden.

Vaak durven kwekers deze juridische confrontatie niet aan. In praktijk komt het daarom nogal eens voor dat men het ras wel gaat kweken, maar er een nieuw bedachte naam aanhangt. Als het ras niet kwekersrechtelijk beschermd is, kan er juridisch niets tegen worden ingebracht. Maar het

is niet goed voor de betrouwbaarheid en kwaliteit van ons groenproduct. Dit is één van de redenen waarom een (verplichte) rassenverkeerslijst siergewassen nut zou hebben (zie aldaar).

Als je voor dit moment optimale bescherming van je ras wilt, dan is kwekersrechtelijke bescherming dus zeer aan te bevelen. Voor optimale bescherming van je merk is het aan te bevelen deze als toevoeging aan de cultivar-naam te gebruiken. Belangrijk is ook om bij aanmelding van een merk bij het merkenbureau zo duidelijk mogelijk te vermelden binnen welk gewas(sen) het gebruikt gaat worden.

Betekenis van symbolen PBR, ®, ™ en PP

In diverse groene media en kwekerscatalogi worden verschillende symbolen gebruikt om beschermingen zoals kwekersrecht en merkenrecht aan te duiden. Symbolen die veel gebruikt worden zijn PBR, ®, ™ en PP. Helaas is er geen eenduidigheid in de betekenis van deze symbolen, wat nogal eens zorgt voor verwarring. Dit heeft deels te maken met het feit dat er zowel voor zowel kwekersrechtelijke als merkenrechtelijke bescherming geen wettelijk erkende symbolen bestaan om de bescherming aan te duiden.

Voor de naamlijsten is er vanaf 2005 voor gekozen om in praktijk veel gebruikte symbolen te gebruiken en te definiëren: ^{PBR} voor kwekersrecht (PBR = Plant Breeder's Right) en ® voor merkenrecht.

In de USA ziet men ook veel de aanduiding PP met een nummer; dat geeft aan dat Amerikaans Plant Patent is verkregen. Bij de aanduiding "patent pending" is het aangevraagd, maar nog in behandeling. In Europa wordt een aanvraag die in behandeling is vaak aangegeven met AF (Applied For). Dus PBR-AF betekent dat kwekersrecht in aanvraag is.

Een lastigheid hierbij is, dat zowel kwekersrecht als merkenrecht tot bepaalde gebieden beperkt zijn. Dat is met deze afkortingen niet weer te geven. Meestal houdt de aanduiding ^{PBR} in Nederland in, dat de plant Europees kwekersrecht heeft verkregen. Maar niets houdt de eigenaar tegen om deze afkorting ook te gebruiken voor planten waarop alleen Nederlands kwekersrecht rust. Op de website van de naamlijsten (www.internationalplantnames.com) staat achter het symbool tevens vermeld voor welk land of gebied deze bescherming geldt met een hyperlink naar het officiële bureau waar de cultivar of de naam staat ingeschreven. Hierdoor kan de actuele status altijd gecheckt worden. Door deze werkwijze is de informatievoorziening optimaal.

Aanstootgevende cultivarnamen?

In principe geeft de Cultuurplantencode middels regels en aanbevelingen aan wat wel of niet mag bij het geven van cultivaraanduidingen; welke taal, het maximum aantal karakters, de weergave, het gebruik van codes of symbolen, etc.. Ook staat in artikel 31.8 dat een naam niet onnodig aanstootgevend mag zijn. Hiervan is de grens natuurlijk moeilijk aan te geven omdat deze o.a. cultuur en tijdsbepaald is. Op verzoek doet de commissie in specifieke gevallen uitspraak. Hieronder een representatief voorbeeld:

Eind 2013 heeft een kwestie gespeeld in de Hemerocallis-wereld: Een veredelaar gaf seksueel getinte cultivarnamen aan enkele door hem ontwikkelde cultivars. De officiële internationale registratieautoriteit van *Hemerocallis*-cultivars had hier moeite mee. De Cultuurplantencode geeft daarbij niet precies aan wat wel of niet mag. De kwestie werd voorgelegd aan de Commissie van Cultuurplantentaxonomie (*International Commission for the Nomenclature of Cultivated Plants*). Ter voorbeeld werden de namen 'Occupy her Panties' en 'Sex on a Stick' voorgelegd. De veredelaar vond ze 'speels suggestief' en de namen pasten in de promotiecampagne van zijn producten. De registratieautoriteit vond ze 'aanstootgevend' en wilde deze namen niet registreren op basis van artikel 31.8 van de Cultuurplantencode.

Binnen de commissie waren er flink uiteenlopende meningen, maar op basis van meerderheid van stemmen was er de volgende uitspraak:

- In beide gevallen/namen wordt *aanbevolen* aan de veredelaar om deze niet te geven op basis van Rec. 21 K1. van de cultuurplantencode.
- Beide gevallen/namen zijn echter niet tegenstrijdig met de cultuurplantencode (Art. 31.8) en mogen derhalve *niet worden verworpen* door de registratieautoriteit als de veredelaar ze wel wenst te geven.

De commissie heeft daarbij uitgelegd dat de namen weliswaar niet getuigen van een goede smaak, maar dat er geen sprake is van onnodig aanstootgevende namen. Wel zit dit op het randje van het acceptabele, vooral de naam 'Occupy her Panties'. De veredelaar is aangeraden voorzichtiger te zijn met het toekennen van seksueel getinte namen vanwege gevoeligheden in (delen van) de samenleving. De registratieautoriteit is gevraagd de wens en de vrijheid van de veredelaar als ontwikkelaar van de cultivar meer te accepteren.

Voor de sector lijkt dit een gunstige uitkomst. Niet alles wordt getolereerd, maar er is in het belang van de veredelaar wel een hoog accep-

tatieniveau. Hierdoor kan er ook geen discussie ontstaan over bestaande seksueel getinte of dubbelzinnige cultivaraanduidingen zoals 'Geisha Girl' of 'Dik's Weeping'.

Met dank aan

Vooral bij de stukken over wettelijke rassenregisters, kwekersrecht en merkenrecht zijn zeer nuttige (juridische) suggesties gegeven door Ing. Kees van Ettekoven (Naktuinbouw), Mr. Kees Jan Groenewoud (Raad voor plantenrassen) en Mr. Paul van der Kooij (Universiteit Leiden). De auteur dankt hen hiervoor hartelijk.

Bronnen

Literatuur

- BOOM, B.K. (1965): Benaming van cultuurplanten - Dendroflora 2, p. 5 & 6
- BRICKELL, C.D. ET. AL. (2009): *International Code of Nomenclature for Cultivated Plants*. - ISHS, 8th ed., 184 p. (online versie, zie: www.actahort.org/chronica/pdf/sh_10.pdf)
- EUROPESE COMMISSIE (2013): Verordening van het Europees parlement en de raad betreffende de productie en het op de markt aanbieden van teeltmateriaal, 2013/0137 (COD), Brussel, 152 p.
- HOFFMAN, M.H.A. (1999): Naamgeving van planten, een overzicht en stand van zaken - Dendroflora 36, p. 10-18
- HOFFMAN, M.H.A. (2008): Classificatie van planten – nieuwe inzichten en gevolgen voor de praktijk - Dendroflora 45, p. 4-18
- KOOIJ, P.VAN DER (2013): (on)betrouwbaarheid van merkdepots, oa. voor planten, na IP Translator -

Berichten industriële eigendom, december 2013, p. 371-378.

HOFFMAN, M.H.A. (2010): Naamlijst van Houtige Gewassen – Wageningen UR / Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, 934 p.

JONG, P.C. DE (2001): Van soort tot cultivar - Dendroflora 38, p. 4-12

RAAD VAN DE EUROPESE UNIE (2010): Richtlijn 2008/90/EG van de Raad betreffende het in de handel brengen van teeltmateriaal van fruitgewassen, alsmede van fruitgewassen die voor de fruitteelt worden gebruikt, - Raad van de Europese Unie, 23 p.

SCHNEIDER, F. (1970): De nomenclatuurcode in 1969 herzien - Dendroflora 7, p. 4-5

WIJNANDS, D.O. (1988): Nomenclatuur en auteursnamen - Dendroflora 25, p. 55-59

Websites:

Raad voor plantenrassen: www.raadvoorplantenrassen.nl

Variety Finder CPVO: www.cpvo.europa.eu/main/en/home/databases/cpvo-variety-finder

UPOV database PLUTO: www.upov.int/pluto

Website Naamlijsten: www.internationalplant-names.com

Ir. M.H.A. (Marco) Hoffman

Wetenschappelijk onderzoeker sortiment / taxonomie bij Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO, Bomen); onderdeel van Wageningen UR. Vanaf 2014 werkzaam als taxonoom / specialist siergewassen en fruit bij Naktuinbouw in Roelofarendsveen.

Summary

A correct and uniform nomenclature of nursery stock is very important for our business. It guarantees that plants are true to type, which is an important quality criterion. This article describes new developments in science, law and the nursery stock sector. It builds on the foundation of two previous articles in Dendroflora on plant nomenclature (1999) and plant classification (2008). The first part of this article takes some items and developments from the previous articles and puts them in historical perspective. The second part discusses the legal registration of cultivars. Major changes have been made in the registration of fruit cultivars, and similar changes are looming over the registration of ornamentals in the near future. Such laws have a huge impact on the production and trade of horticultural crops.

In the third part we discuss the developments of nomenclature of cultivated plants from a scientific point of view. Last year a symposium was held where many subjects were discussed. Based on this, the rules of the ICNCP have been changed. Rules have been drafted for new categories, such as the grex, series and seed mixtures and cultivar types.

In the fourth part we mention some practices and examples from the nursery stock business. This includes the intensification of plant breeding, the diversity and proliferation of trade names, the omitting of cultivar names, protecting cultivar names as trademarks and the use of symbols to indicate the type of protection.